

مقدمه

دین از حقایقی است که در عرصه‌های گوناگون انسانی حضور جدی دارد و دین‌پژوهی نیز متناظر با این عرصه‌ها، شاخه‌های عدیده‌ای یافته است. روان‌شناسی دین، یکی از شاخه‌های مهم دین‌پژوهی است که با دین‌ورزی و دینداری ربط و نسبت وثیق دارد.

روان‌شناسی دین، به بررسی پدیده دینداری از منظر روان‌شناسی می‌پردازد و درصدد توصیف و تبیین عوامل و زمینه‌های دینداری، ابعاد آن، سنجش و اندازه‌گیری دینداری و آثار و پیامدهای آن در زندگی فردی و اجتماعی است. روان‌شناسی، از همه توان و اندوخته علمی خود در بررسی دینداری بهره می‌برد و با استفاده از روشهای پژوهش پیشرفته، پدیدارهای دینی را زیر ذره‌بین علمی قرار می‌دهد. به همین دلیل می‌توان روان‌شناسی دین را یکی از شاخه‌های روان‌شناسی نیز دانست.

امروزه در انجمن روان‌شناسی آمریکا، بخش مستقلی به روان‌شناسی دین اختصاص یافته است و نشریات علمی، پایگاههای اینترنتی و همایش‌های مستقل ویژه‌ای به این موضوع می‌پردازند و توجه به آن، به گونه‌ای افزایش یافته است که به عنوان یک درس رسمی در بسیاری از دانشگاههای معتبر دنیا جایگاه خود را یافته و حتی در برخی از مؤسسه‌های علمی، رشته‌ای تخصصی به شمار می‌آید.

در عین حال، در ایران این موضوع چنان که باید و شاید جایگاه مناسبی ندارد و کتب معتبر علمی تألیفی یا ترجمه‌ای در این موضوع به تعداد انگشتان یک دست هم نمی‌رسد. البته مقالات متعددی در این زمینه و موضوعات وابسته وجود دارد و برخی همایش‌ها و نشست‌های علمی نیز به این مسئله اختصاص یافته است. این در حالی است که پس از انقلاب اسلامی، با توجه به حضور بیشتر دین در متن زندگی مردم، ضرورت بررسی علمی دینداری دوچندان شده و نهادهای گوناگون دولتی و غیردولتی، تغییرها و نوسان‌های دینداری آحاد مردم را در دستور کار خود قرار داده‌اند. بدیهی است پیمایش و سنجش دینداری نیز بدون توجه به مبانی نظری که بخش مهمی از آنها در روان‌شناسی دین بحث می‌شود، نارسا و بی‌بنیان است.

ضرورت پرداختن به روان‌شناسی دین، از نظر دیگری نیز قابل پیگیری است و آن وجود فضای منفی در مورد دین میان برخی روان‌شناسان است که تا حدی به دلیل توجه به آرای فروید در خصوص دین است. در حالی که امروزه دیدگاه فروید درباره دین، در محافل علمی و دانشگاهی چندان مورد توجه و اعتنا قرار نمی‌گیرد و به آرای روان‌شناسانی که دید مثبتی به دین دارند همانند ویلیام جیمز، یونگ و آلپورت بیشتر پرداخته می‌شود. همچنین از دهه 1970م، به این سو، کسانی چون ویکتور فرانکل، پل واتسون، دیوید براون، رالف هود، مایکل آرگیل و پارگامنت، به تحقیق و نظریه‌پردازی در ابعاد گوناگون روان‌شناسی دین پرداخته و نوشته‌های قابل توجهی در این زمینه انتشار داده‌اند.

این کتاب با عنوان درآمدی بر روان‌شناسی دین، به دلیل مجال اندک و اینکه نخستین اثر در این موضوع است، به همه مباحث روان‌شناسی دین و همه دیدگاه‌ها و نظریه‌ها نپرداخته، ولی سعی کوشیده است تا مهم‌ترین آرا و مسائل را مورد توجه قرار دهد. در فصل اول، به تعریف روان‌شناسی دین، تاریخچه و روش‌شناسی آن پرداخته شده است. در فصل دوم، نظریه‌های سه روان‌شناس بزرگ، یعنی ویلیام جیمز، فروید و یونگ بررسی و نقد شده‌اند. فصل سوم، به ابعاد دین و دینداری، شرایط فهم دینداری و دیدگاههای مربوط به ابعاد دین پرداخته است. در فصل

چهارم، تاریخچه و روشهای اندازه‌گیری دینداری، مبانی نظری و مشکلات اندازه‌گیری دینداری مورد توجه نویسندگان بوده است. سرانجام در فصل پنجم، آثار دینداری در سطح فردی و اجتماعی و نیز هزینه‌های دینداری بررسی شده است.

در ویراست دوم پنج فصل کتاب در دوازده درس تنظیم شده که هر درس براساس اصول آموزشی مشتمل بر اهداف درس، پرسش، تحقیق و منابع برای مطالعه بیشتر است. عنایت و توجه به اهداف درس، دانشجو را در جهت فهم بهتر مطالب هدایت می‌کند، پرسش و تحقیق یادگیری عمیق‌تر مباحث را ممکن می‌سازد و منابع برای مطالعه بیشتر، محدوده مطالعات راگسترش می‌دهد و دانشجویان را با فضاهای جدیدتر و متنوع‌تر آشنا می‌سازد. در خاتمه، ضمن استقبال از پیشنهادهای و انتقادهای همه خوانندگان فرهیخته در اصلاح کاستی‌ها، و با شکر و سپاس به درگاه ایزدی، از استادان ارجمند جناب حجت‌الاسلام والمسلمین آقای سیدمحمد غروی، مشاور حوزوی و مدیر محترم گروه روان‌شناسی پژوهشگاه که همواره از دقت نظرهای ایشان بهره‌مند شده‌ایم، و نیز جناب آقای دکتر هادی بهرامی احسان، مشاور علمی و ناظر طرح که تذکرات سودمند ایشان نیز بر غنای علمی کتاب افزوده است تشکر و تقدیر داریم.

از اساتید محترم، دکتر علی فتحی آشتیانی، حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر احمد احمدی و حجت‌الاسلام رحیم نارویی برای مطالعه نسخه نخست و تذکرات لازم قدردانی می‌کنیم. از آقای دکتر مهرداد کلانتری به خاطر مطالعه ویراست دوم این کتاب نیز تقدیر و تشکر می‌کنیم. همچنین از همه بخشهای پژوهشی و اجرایی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه که با حمایت‌ها و پشتیبانی‌های آنان، این مختصر پای گرفت، سپاسگزاریم و تلاش همه عزیزان را ارج می‌نهیم.

مؤلفان